שתי נקודות מבט (חלק א'): מכתב לטייס שסירב

בקיץ 1982, בזמן הפלישה הישראלית ללבנון, נפוץ בעיר הנמל סאידה (צידון) סיפור שצמח לממדים מיתולוגיים: אחד ממטוסי הקרב הישראליים שנשלחו אל מחנה הפליטים הסמוך נסוג ממשימתו - במקום להפציץ את בניין בית הספר במחנה, הטייס שחרר את הפצצות בלב ים. במאמר לתוהו, שיפורסם בשלושה חלקים, צולל נואה סימבליסט אל נבכי עבודתו של אכרם זעתרי,*מכתב לטייס שסירב*, שנוצרה בהשראת סיפור אמיתי זה.

מאמר מאת נואה סימבליסט ספטמבר 15, 2016

הטייס

הפגישה

מאמר זה הוא עיון מעמיק בעבודתו של אכרם זעתרי (Zaatari)*מכתב לטייס שסירב*)*Letter to a Refusing Pilot*(, מיצב וידאו וסרטים שהוצג לראשונה בביאנלה בונציה בשנת 2013.

כפי שמסתבר מכותרת העבודה, אחד המרכיבים החשובים בה הוא חליפת מכתבים בין אמן לבנוני לטייס קרב-לשעבר ישראלי. בחיבור שלפניכם אני מתכוון להשוות בין עבודה זו לבין ספר שמתאר מיצג בו השתתף זעתרי,*שיחה עם קולנוען ישראלי דמיוני*)*A Conversation with an Imaginary Israeli Filmmaker*(, ולטעון שבבסיסן של שתי עבודות אלו שוכן ניסיון ליצור יחסי חליפין דיאלוגיים.

"דיאלוג" הוא רעיון טעון מאוד בהקשר של ישראל ולבנון, שהן שתי מדינות אויבות. החוק הלבנוני אוסר על אזרח המדינה להתכתב או להיפגש עם אזרח ישראלי. גם לאזרח ישראלי יש מגבלה חוקתית על פגישה או התכתבות עם אזרח לבנוני. במבט רחב יותר, מושג הדיאלוג נתקל בעוד סדרה של סיבוכים, הפעם בהקשר של דיפלומטיה ישראלית ופלסטינית. מאז הסכמי אוסלו (1993-1995), בעת שהתקיים משא ומתן שאפשר שיחות ישירות בין ישראלים לפלסטינים, והדבר הפך לחוקי בישראל, עמד מושג הדיאלוג במרכז תהליך השלום. בשנות התשעים של המאה הקודמת פתח תהליך זה פתח לא רק למהלכים דיפלומטיים אלא גם לשיתופי פעולה תרבותיים ואקדמיים. יחד עם זאת, רבים טענו שיוזמות דו-קיום אלו נירמלו את הכיבוש והתעלמו מהדינמיקה הלא מאוזנת של יחסי הכוחות בין הצדדים1. כתוצאה מכך, רבים בישראל ובפלסטין, ובאזור כולו, התייחסו בספקנות ליצירת קשרים באמצעות דיאלוג. דיאלוג נתפש ככיסוי לכיבוש המתמשך, שנכפה באגרסיביות דרך החרמת אדמות, הריסת בתים, הקמת התנחלויות ועוד שיטות פעולה בשטח. ספקנות זו מתבטאת במיוחד בעמדות ה-BDS, שמקדמות אסטרטגיה הופכית, של היפרדות, כולל בתחומי התרבות והאקדמיה2. בהקשר זה, המגע בין זעתרי והטייס, כמו גם הקשר שלו עם הקולנוען, מראה שקשר בין-אישי נושא עמו משמעויות והשפעות פוליטיות. על מנת לברר איך זה בדיוק מתממש במקרה זה, אתאר קודם כל את העבודה*מכתב לטייס שסירב* .

5356.jpg

[1]אכרם זעתרי. מכתב לטייס שסירב. 2013
מיצב וידאו וסרטים. באדיבות האמן וגלריה סטייר-סמלר, ביירות

בקיץ 1982, בזמן הפלישה הישראלית ללבנון, נפוץ בעיר הנמל סאידה (צידון) סיפור שצמח לממדים מיתולוגיים: מטוסי קרב ישראליים נשלחו להפציץ מספר מטרות. אחד המטוסים הגיע אל עין אל-חילווה, מחנה פליטים מדרום לסאידה. כשהתקרב למטרה, הטייס זיהה את הבניין כבית ספר שלמד בו בילדותו. לפי הסיפור, דורות רבים של בני משפחת הטייס חיו בסאידה כחלק מקהילה יהודית משגשגת שכיום אינה קיימת עוד. לאחר שזיהה את בית הספר, סטה הטייס ממסלולו ופנה לעבר הים, שם שחרר את הפצצות. שעות ספורות לאחר מכן, טייס אחר הפציץ את בית הספר והרס חלקים ממנו.

עבודתו של אכרם זעתרי*מכתב לטייס שסירב* מבוססת על סיפור זה. זעתרי נולד וגדל בסאידה; בשנת 1982 עמד על מרפסת ביתו וצפה במטוסי קרב ישראליים מפציצים את הגבעות הסמוכות. הוא צילם תמונות של העשן המיתמר בינות לארזים על קו האופק במצלמתו של אביו, שהיה במשך 20 שנה מנהל בית הספר התיכון של סאידה, עליו נסוב הסיפור. לאור זיכרונותיו של האמן כנער בזמן ההפצצה והקשר שהיה לאביו עם המקום, העבודה*מכתב לטייס שסירב* משלבת שובבות נעורים שקטה ואינטימית בהתפרצות האלימה שבקעה מהשמיים. זוהי גם עבודה שעוסקת בנקודות מבט מצטלבות של שני אנשים. בטקסט המלווה את התערוכה זעתרי מצטט את ז'אן-לוק גודאר (Godard) בסרט*המוזיקה שלנו* (*Notre Musique, 2004*):

בשנת 1948 הלכו בני ישראל במים אל הארץ המובטחת. הפלסטינים הלכו במים כדי לטבוע. "שוט ושוט נגדי" דוקומנטרי בסרט - הפלסטיני העם .בסרט חי היהודי העם .(shot and reverse shot)[3]

בהביאו ציטוט זה, זעתרי משווה את יחסי ישראל-פלסטין ליחסי ישראל-לבנון. הוא ממשיך ושואל את טכניקת ה"שוט ושוט נגדי" לשם העיסוק בנקודות המבט המצטלבות שלו ושל הטייס.

[2] LEBANON PAVILLION270 2.jpg

[3]אכרם זעתרי. מכתב לטייס שסירב. 2013
מבט הצבה, הביתן הלבנוני, הביאנלה ה-55 של בוונציה. צילום: מרקו מילאן

[4] LEBANON PAVILLION268 2.jpg

[5]אכרם זעתרי, מכתב לטייס שסירב. 2013
מבט הצבה, הביתן הלבנונית הביאנלה ה-55 בוונציה. צילום: מרקו מילאן

במיצב שהוצג בביתן הלבנוני בבינאלה בונציה יש הקרנת וידאו גדולה, סרט 16מ"מ שמוקרן ברצף ומושב ריק של אולם קולנוע. המושב ממתין לטייס, ומסמן אותו כצופה היחיד לו נועדו הסרטים. המושב הריק גורם לכל העבודה להראות פתוחה, כמו מכתב שלא נענה, והוא גם חושף את ההבדל בין שתי נקודות המבט שבעבודה. הטייס מתקיים במרחב העבודה כסובייקט נפקד - גופו וקולו קיימים רק בדמיון - וזאת בניגוד מוחלט לאמן, שמקבל על עצמו את נקודת המבט של המספר. הטייס, נושא הסיפור, מופיע בעיקר כהשערה. נוסף על כך, המושב היחיד מהווה הזמנה שמושטת לטייס – הזמנה אותה כיבד כשביקר בוונציה באוקטובר 2013, כדי לשבת במושב הריק.

[6] akram_zaatari-538x255.jpg

[7]אכרם זעתרי. סאידה, ששה ביוני 1982

2006-2009, תצלום מרוכב, הדפס צבע, 92X190 ס"מ
באדיבות האמן

סרט ה-16 מילימטר שכלול במיצב,*סאידה, 6 ביוני, 1982* , הוא צילום מתמשך של דימוי מרוכב - מצרף המורכב מדימויים שונים. אלה הם תצלומי הגבעה המופצצת שזעתרי הנער צילם בשנת 1982, אותם תצלומים שנראו בסרטו המוקדם יותר,*היום הזה* בסרט .חשובים שינויים כמה עם ,(This Day,2003) *היום הזה*, הוצגו התצלומים בפעם הראשונה, כישויות ייחודיות, תמונות שתיעדו רגע מסוים ונשמרו באלבום. אך כשזעתרי יצר את הדימוי החדש, המורכב, הוא השתמש בדימויים השונים ליצירת שלם חדש, שהורכב באופן שמודע למלאכותיות החיבורים וחושף אותה.[4]בשלב הבא, זעתרי צילם וידאו של הדימוי המרוכב בשוט מתמשך לאורכו ולרוחבו, באופן שמוביל את עין הצופה מנקודה לנקודה בתוך הדימוי. אנו נעים מפיצוץ לפיצוץ, חולפים בתוך הרס אלים, עוצרים לנוח לרגע בנקודות מפלט שמספקים ברושים גבוהים או שמיים בהירים וכחולים. כך, סרט ה-16 מילימטר הוא למעשה הגרסה האחרונה של העבודה שחוזרת ובוחנת את אותם דימויים ואת זכרון אותו הרגע.

עבודת הווידאו הגדולה, המוקרנת במרכז*מכתב לטייס שסירב*, מתחילה במצלמה שמורכבת על רחפן. הרחפן ממריא מגג של בניין בשכונת אל-ראוושה, ששוכנת לחוף ביירות. התמונה משתנה לתצלומי אויר בשחור-לבן של ארכיטקטורה בסאידה, ואחר כך לשולחן אור, בדומה לצילומי הפתיחה של ה*יום הזה*.[5]כששולחן האור המופיע בסרט נדלק, נורות ניאון מהבהבות גם בחלל המיצב, ונדמה שאנו נמצאים בתוך הקופסה, הופכים חלק מן הנרטיב שעל המסך. זעתרי לא רק מערער על הפסיביות שבצפייה בסרט, אלא אף מכניס אותנו אל תוך הארכיון, אל תוך חלל שמטרתו ארגון התרבות החזותית והחומרית של ההיסטוריה. שתי ידיים עטויות כפפות לבנות מעבירות סדרת תמונות לרוחב שטח מואר מאחור. אנו רואים תמונות משפחתיות – אישה מתקינה עצמה לצילום עם שני ילדים לצידה, אם עוזרת לפעוט ללטף כלב, ונער שעושה "פוזות" למצלמה. לאחר מכן, הידיים משרטטות בעיפרון מבנה חידתי על גיליון נייר לבן, ועוד רישום שנראה כמו שני עצים עומדים לפני בית. פעמון בית ספר מצלצל, והרישום הבא משורטט על נייר מקופל למטוס.

[8] 5359.jpg

[9]אכרם זעתרי. מכתב לטייס שסירב. 2013
מיצב וידאו וסרטים. באדיבות האמן וגלריה סטייר-סמלר, ביירות

בסצינה הבאה בעבודת הווידאו נראים תלמידי בית הספר בסאידה בהווה, כשהם עומדים בתור תחת עינו הפקוחה של אחד המורים. הם מפטפטים בינם לבין עצמם וממהרים במסדרונות אל הכיתות. אחרי תמונות אלו של יום רגיל בבית הספר, הווידאו עובר אל קבוצה של נערים. הם רצים ברחובות, נכנסים לתוך בניין, ושועטים במעלה המדרגות אל הגג. שם הם מכינים בקפידה מטוסי נייר מגליונות של בחינות מתוקנות, ומעיפים את יצירותיהם מהגג. הרוח מרעידה את המטוסים והם מרחפים לאיטם אל האדמה על כנפיהם הזעירות. ברגע מסוים, קבוצה אחרת של נערים מקפלת ומטיסה עוד מטוסי נייר, אך הפעם הם מתקבצים ומתמקדים כמו מטוסי קרב שטסים במבנה. משחק בלתי מזיק הופך בהרף עין לתרגיל צבאי, ופנטזיית ילדות מצטלבת עם נהמת מנועי הסילון כשאנו רואים תצלומי ארכיון של בית הספר, מצולמים מהגבעה ממול. התצלומים פרושים על שולחן האור ועליו מונח גם אייפד, שמקרין קטע מסרט דוקומנטרי ישראלי בו נראית הפלישה ללבנון בשנת 1982. בעוד אנו שומעים את הקריין הישראלי מתאר בגאווה את המבצע הצבאי בעין אל-חילווה, בעברית, נשלחת יד ונוגעת בתמונה של בית הספר. כל נגיעת אצבע מציתה בתצלום להבה דיגיטלית ואנו מדמים, ביחד עם הארכיונאי, את בית הספר מתפוצץ ונהרס – למרות סירובו של הטייס. הטייס שסירב ציין שהוא לא היה מוכן להשתתף במלחמה המנוהלת כאילו היתה משחק מחשב.[6]כשזעתרי בנה את הסצנה שבה מגע במסך יכול להפיק פיצוץ, הוא התייחס בדיוק לסוג זה של ביקורת.

הטייס

הטייס בסיפור הוא חגי תמיר. הוא אכן השתתף באותה גיחה והחליט לא להפציץ את בית הספר, אך לא משום שגדל בלבנון. הוא קיבל את ההחלטה משום שהיה אדריכל והוא זיהה את המבנה כבית ספר ולא כמתקן צבאי שאותו נשלח על ידי מפקדו להרוס.[7]תמיר גדל בקיבוץ הזורע וסיים קורס טיס בשנת 1968. הוא אומר שאומן על ברכי מסורת התעופה האירופית, שמדגישה את האלגנטיות בטיסה ומעדיפה אווירודינמיקה על פני עוצמת מנועים. לדבריו, כתוצאה מכך, "התפישה של מטוס כפלטפורמת נשק הייתה זרה לי ולכן גם נהניתי יותר לעשות אווירובטיקה מאשר להפציץ. עוד כטייס צעיר בסדיר זה לא הסב לי תענוג."[8]תמיר שירת כטייס במלחמת ההתשה (1967-1970), ולטענתו חש כי משהו קרה באותה תקופה שגרם לחיל האוויר הישראלי לזנוח את מה שהוא מכנה המסורת האירופאית' לטובת 'השיטה האמריקאית' מבוססת העוצמה. הוא נקרא לשירות מילואים בשנת 1973, ומטוסו הופל בסיני באחת הגיחות. הוא נפלט מהמטוס וצנח

ארצה בעוד כוחות מצריים יורים עליו, עד שחולץ על ידי צוות טנק ישראלי. לאחר המלחמה נרשם לטכניון ללימודי אדריכלות, ובעת פתיחת תערוכתו של זעתרי בוונציה עבד עדיין כאדריכל, בעיקר בפרויקטים של שחזור ושימור.9

כשתמיר נקרא שוב לשירות מילואים במלחמת לבנון היו לו ספקות באשר למניעי היציאה למלחמה. הוא מצא שרוב החיילים עמם שירת היו "חמים אלי קרב וששים להדק". "מי כמוני הארכיטקט יודע כמה קשה לבנות עיר", אמר להם, "לכן לפחות אל תשמחו כשאתם הורסים בתים. לבנות עיר לוקח הרבה יותר זמן מאשר לפגוע במטרה".10

[10] 213.jpg

[11]אכרם זעתרי. מכתב לטייס
שסירב. 2013
מיצב וידאו וסרטים. באדיבות האמן וגלריה סטייר-סמלר, ביירות

עת ביצוע הפעולה בעין-אל-חילווה, ליד סאידה, קצין הקישור הורה לתמיר להפציץ בניין גדול שישב על צלע גבעה. תמיר חשב שהבניין נראה כמו בית חולים או בית ספר, והיפנה את תהייתו אל הקצין. הקצין אמר שמישהו יורה מתוך הבניין ושעליו להמשיך במשימה. תמיר לא שחרר את הפצצות, בתואנה של תקלה, אבל שני מטוסים שבאו בעקבותיו החריבו את הבניין שהוא נשלח להרוס.

ביולי 1982 תמיר שלח מכתב הזדהות לאלוף משנה אלי גבע, מפקד חטיבת שריון שסירב לקחת חלק במתקפה על ביירות. תמיר כותב בו שזו המלחמה השלישית בה השתתף, דבר שאתגר אותו מבחינה פסיכולוגית ומוסרית, מכיוון שאין לו ספק שחלק מהמטרות שהופצצו לא היו מטרות צבאיות.11 בפברואר 1983 פרסמה ועדת החקירה בעניין הטבח בסברה ובשתילה את מסקנותיה, ובעקבות הפרסום התפטר אריק שרון מתפקידו כשר הביטחון. תמיר שב לתת אמון במערכת הצבאית, מכיוון שלדעתו הנזיפה הרשמית הצביעה על מידה מסוימת של אחריות מוסרית מצד ההנהגה האזרחית.12בשנת 1988, כשהיה בן 42, שוחרר תמיר משירות צבאי במסגרת קיצוצים.

סיפורו של תמיר הושתק בתוך הצבא ורק קבוצה קטנה של בני משפחה וידידים ידעו מה קרה בסאידה. אולם בשנת 2002, לאחר החיסול הממוקד של סאלח שחאדה בפצצה של טונה שהוטלה ממטוס F-16, שהרגה 15 בני אדם ופצעה מאה נוספים, תמיר חש כי הוא חייב להשמיע את קולו.13 הוא התראיין לעיתון הארץ [12]וסיפר את כל תולדות שירותו הצבאי,

כולל הספקות שהטיל בהחלטות הצבאיות של ישראל.

[13] zaatari_en_couv1.jpg

[14]אכרם זעתרי. שיחה עם קולנוען ישראלי דימיוני בשם אבי מוגרבי
מעבדות ד'אוברווילייה, קרן קדיסט לאמנות, הוצאת סטרנברג, 2012

הפגישה

באפריל 2010 זעתרי היה אמן אורח ב"מעבדות ד'אוברווייה" (Le Laboratoires d'Aubervilliers [15]) בצרפת. במשך שהותו שם, הוא ניהל שיחה ציבורית עם יוצר הקולנוע הישראלי אבי מוגרבי. השיחה, בה זעתרי סיפר שוב את הסיפור, התפרסמה בספר קטן, בעל כריכה כתומה, ששמו*שיחה עם קולנוען ישראלי דמיוני* [16] . ביולי 2012, ההיסטוריון אמריקני סת' אנזיסקה (Anziska) נתקל בספר בעודו עורך מחקר במכון הדימויים הערבי (the Arab Image Foundation [17] (בביירות. תוך כדי קריאה, אנזיסקה זיהה שהטייס הוא חגי תמיר. הוא הכיר את תמיר שנתיים קודם לכן, בעת שערך מחקר בישראל. הוא פגש את אשתו של תמיר במקרה, בחנות, והם התחילו לשוחח. היא שאלה את אנזיסקה מה הוא עושה בישראל והוא סיפר לה שהוא חוקר את הפרספקטיבה הישראלית והלבנונית לגבי המלחמה ב-1982. היא אמרה שהוא חייב לפגוש את בעלה, שלקח חלק במלחמה זו כטייס. לא עבר זמן רב ואנזיסקה פגש את תמיר וראיין אותו במשך שעות ארוכות.

אנזיסקה יצר קשר עם זעתרי, נפגש עמו בביירות, וסיפר לו על הטייס, חגי תמיר. זעתרי שאל אם יוכל לשלוח לתמיר עותק *שלשיחה עם קולנוען ישראלי דמיוני*.14"אולי זה יתפתח להמשך של השיחה", אמר. מאחר ואין שירותי דואר בין ישראל ולבנון, זעתרי נתן לאנזיסקה עותק של הספר כדי שייקח אתו ללונדון, ומשם ישלח אותו לתמיר, המתגורר ביפו. בספטמבר 2012 החלה חליפת אימיילים בין תמיר וזעתרי. אנזיסקה היה מכותב על אימיילים אלה, והוא אומר ש"עם כל מכתב שנחת בתא הדואר שלי הרגשתי שמתרחש תיקון אטי של קרע היסטורי". כעבור זמן זעתרי שאל אם יוכלו שניהם להיפגש. מכיוון שאין הם יכולים להיכנס זה לארצו של זה, מאחר ושתי המדינות נמצאות עדיין במצב מלחמה, היה עליהם להיפגש במקום שלישי, במקרה זה רומא. במשך כמה ימים הם נפגשו באולם קבלה של מלון ושוחחו ארוכות. תמיר שאל לפני כן את זעתרי אם עליו להביא משהו, וזעתרי ענה שישמח מאוד לראות תצלומים ישנים, רישומים, ועוד מסמכים ומכתבים מאלבומים משפחתיים. הבקשה הלמה את עיסוקו המתמשך של זעתרי בארכיונים פרטיים וציבוריים, וכן שימשה נקודת פתיחה לשיחה בין שני הגברים, שאמנם היוו חלק מההיסטוריה של המלחמה בין שתי ארצותיהם, אך לא היו מחויבים אליה.

[18] LEBANON PAVILLION226 2.jpg

[19]אכרם זעתרי. מכתב לטייס שסירב. 2013
מבט הצבה, הביתן הלבנוני, הביאנלה ה-55 בוונציה, 2013. צילום: מרקו מילאן

כמה מאותם תצלומים שהחליפו ידיים בפגישתם של זעתרי ותמיר נכללו בווידאו*מכתב לטייס שסירב* ובחוברת שמלווה אותו. בחוברת מודפסים הדימויים מילדותו של זעתרי, אך אלה של תמיר נעדרים - הם צומצמו לכדי תיאור מילולי, בגוף שלישי, של שישה תצלומים בלבד. תמיר ביקש מזעתרי לא לפרסם את התצלומים אך הרשה לו לכלול את תיאורם ועבור זעתרי, בקשה זו הדגישה את הקושי בעבודה בתוך הקשר של קונפליקט קיים ומתמשך. הוא החליט לכבד את בקשתו של תמיר, תוך הכרה בכל הפחדים וההיסוסים שהיא טומנת בחובה.

אחת מן התמונות הללו מתוארת כתצלום בשחור-לבן של תמיר כבן 18 או 19, על החוף ביפו או בחיפה. ואחת אחרת היא תצלום משפחתי, בשחור-לבן גם הוא. עוד תמונה מראה נוף של תשעה בתים זהים בקיבוץ הזורע, ודף מאלבום ובו ארבעה תצלומים מראה את אביו של תמיר כפועל בקיבוץ. הוא נקשר אל הנוף דרך העבודה הפיזית, דבר שמתחבר באופן ברור אל המיתוס הציוני ואל סיפור המקור של ישראל. התיאורים המילוליים של התמונות מתפקדים כאן כמקבילות לשוניות לדימויים -צילומיים. כל דמות וכל חלל מתוארים באופן ישיר למדי, אבל פרטים מסוימים מתחילים לרמז על קיומם של יחסים בין אישיים.

שני תצלומים מראים את תמיר במדי צבא. באחד מהם הוא חניך בבית הספר לטיס, עומד כשהוא אוחז בקסדה כנגד מותנו. בשני הוא לבוש מדים, אך משוחח בטלפון. בדימויים אלה הטייס מוצג אמנם כחייל בצבא ישראל, אבל באופן מעט בנאלי בהשוואה לדרמה המדומיינת של הטייס שסירב.

[20] LEBANON PAVILLION239 2.jpg

[21]אכרם זעתרי. מכתב לטייס שסירב. 2013
מבט הצבה, הביתן הלבנוני, הביאנלה ה-55 בוונציה, 2013. צילום: מרקו מילאן

בחוברת ישנם גם חמישה תצלומים של זעתרי, שמופיעים גם בווידאו.[15]זעתרי מצולם בהם כילד, מוקף בפרחים ומחייך. בכיתוב לתמונות נאמר שהוא היה תלמיד באקדמיית פרר-מאריסט (College Maristes Frères) אך בילה את סופי השבוע עם משפחתו בגן של בית הספר התיכון בסאידה, אותו ניהל אביו במשך עשרים שנה. עבור זעתרי, כך נכתב, בית הספר היה גן של זיכרונות ילדות. אחד התצלומים מראה אותו בגיל העשרה, עומד לפני פסל של אלפרד בסבוס (Basbous), בווידאו מופיע הוא שאף.

התצלומים ותיאוריהם הם התיעוד העיקרי שקיים מהשיחה בין זעתרי לתמיר, והם מהווים מרכיב מבני חשוב בעבודה*מכתב לטייס שסירב* . המונח "האמנה האזרחית של הצילום", שניסחה התיאורטיקנית וחוקרת התרבות החזותית אריאלה אזולאי, מאפשר לנו להבין תצלומים אלה, או ליתר דיוק את הארכיונים החופפים של זעתרי ותמיר, כמרחב לדמוקרטיה מבוססת-שיח(discursive).[16]אזולאי מאמינה שצילום יכול ליצור מרחב אזרחי שמבוסס על מבט, דיבור ופעולה, שבהם אנשים יכולים לפנות זה אל זה, באופן שאיננו כפוף לכוח הריבוני.[17]במובן זה, התצלומים שחשפו את ילדותם של זעתרי ותמיר זה בפני זה הציעו הגדרה מורחבת של הנושאים הלאומיים שכל אחד מהם שינן בילדותו. זעתרי גילה את יחסו האישי לבית הספר, שתמיר ראה עד לאותו יום רק דרך כוונות המטוס. הוא הרחיב מבט זה וכלל בו דימויים פסטורליים של משפחה שמשתעשעת בגינתה, או של פסל שמוצג בגאווה בחצר הבית, ותמיר חשף את ההיסטוריה הפרטית שלו שכללה את יחסו האישי לטיס ולארכיטקטורה. בעבודת הווידאו, זעתרי יוצר פנטומימה סמלית של שיח זה, כשהוא מדליק את שולחן האור ומעביר את התצלומים על פניו, כאילו הוא מראה אותם למישהו. פעולה זו מזמינה אותנו, הצופים, להצטרף לשיחה על משמעות דימויים אלה, כשאנו תופסים את מקומו של תמיר הנעדר.

בפרק הבא של המאמר אעסוק ברעיון של דמוקרטיה מבוססת-שיח באמצעות מושג נוסף, האסתטיקה הדיאלוגית (dialogical aesthetics) של קסטר גרנט האמנות ומבקר ההיסטוריון (Kester), בין השיחה את לנתח כדי אשתמש בו זעתרי לתמיר, אך גם שיחה נוספת – זו שבין זעתרי לאבי מוגרבי.

שתי נקודות מבט (חלק ב'): יחסי חליפין דיאלוגיים [22]
שתי נקודות מבט (חלק ג'): צורות של סירוב [23]

[23]

- שמעתי טענה זו שוב ושוב במשך השנים 2012-2014 בשיחות עם אוצרים ואמנים פלסטיניים, שהיו פעילים בשנות התשעים של המאה הקודמת.
- למדיניות מפורטת של החרם התרבותי על ישראל ראו קישור זה: https://bdsmovement.net/cultural-boycott [24]
- אכרם זעתרי. *מכתב לטייס שסירב*(הביתן הלבנוני, הביאנלה הבינלאומית ה-55 בוונציה, 2013)
- TJ Demos, The Migrant Image: The Art and Politics of Documentary During Crisis (Durham: Duke, 2013), 188.
- בשנות השישים המוקדמות חלף מישל אקושר (Ecochard), טייס ואדריכל, מעל בית הספר פרר מריסט ברמיילה, ליד סאידה. הוא תיעד דרך תצלומים את תהליך הבניה. באתר מתחתיו, שותפו אמין אל-ביזרי (Bizri-El) פיקח על העבודות. אקושר היה טייס וגם בנה מבנים רבים בלבנון, בהם פרויקט תאמיר - שיכונים ציבוריים שהקיפו את בית הספר התיכון בסאידה.
- אביחי בקר, "למה סירבנו", הארץ, 25 בספטמבר, 2002
- יש לציין שזעתרי היה אף הוא אדריכל, וזו היתה נקודת ממשק בין השניים שעניינה אותו.
- אביחי בקר, "למה סירבנו", הארץ, 25 בספטמבר, 2002
- תמיר מתגורר ועובד בבית פלסטיני ישן ביפו אותו שיפץ.
- אביחי בקר, "למה סירבנו", הארץ, 25 בספטמבר, 2002
- אביחי בקר, "למה סירבנו", הארץ, 25 בספטמבר, 2002
- מתוך ראיון של המחבר עם חגי תמיר, יולי 2013
- ב-22 ביולי 2002, הוטלה פצצה בת טונה ממטוס ישראלי על בית בעזה. הפצצה הרגה את סלאח שחאדה, מפקד הזרוע הצבאית של החמאס, את עוזרו, ועוד 13 אזרחים פלסטיניים. ועדה שמינה ראש הממשלה דאז, אהוד אולמרט, בתגובה למחאה של "יש גבול" וארגונים אחרים על הפעולה, מצאה שהצבא פעל כראוי. ברק רביד, "דו"ח: הרג 13 האזרחים בהתנקשות בסלאח שחאדה היה בלתי מכוון ובלתי צפוי. [25]" הארץ, 27 בפברואר, 2011
- אכרם זעתרי. שיחה עם במאי קולנוע ישראלי דמיוני בשם אבי מוגרבי. מעבדות ד'אוברווילייה, קרן קדיסט לאמנות, הוצאת סטרנברג, 2012
- מעניין להצביע על כך שחוברת התערוכה מודפסת על נייר עיתון, בצורת עיתון. זה היה אופן פרסום החדשות העיקרי בזמן מלחמת האזרחים בלבנון.
- אריאלה אזולאי, האמנה האזרחית של הצילום. (הוצאת רסלינג, 2006)
- שם

Source URL: http://tohumagazine.server288.com/he/article/%D7%A9%D7%AA%D7%99-%D7%A0%D7%A7%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%91%D7%98-%D7%97%D7%9C%D7%A7-%D7%90-%D7%9E%D7%9B%D7%AA%D7%91-%D7%9C%D7%98%D7%99%D7%99%D7%A1-%D7%A9%D7%A1%D7%99%D7%A8%D7%91

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/5356.jpg
[2] http://tohumagazine.server288.com/he/file/lebanon-pavillion270-2jpg-0
[3] https://tohumagazine.com/sites/default/files/LEBANON%20PAVILLION270%202.jpg
[4] http://tohumagazine.server288.com/he/file/lebanon-pavillion268-2jpg
[5] https://tohumagazine.com/sites/default/files/LEBANON%20PAVILLION268%202.jpg
[6] http://tohumagazine.server288.com/he/file/akramzaatari-538x255jpg
[7] https://tohumagazine.com/sites/default/files/akram_zaatari-538x255.jpg
[8] http://tohumagazine.server288.com/he/file/5359jpg
[9] https://tohumagazine.com/sites/default/files/5359.jpg
[10] http://tohumagazine.server288.com/he/file/213jpg
[11] https://tohumagazine.com/sites/default/files/213.jpg
[12] http://www.haaretz.co.il/misc/1.827382
[13] http://tohumagazine.server288.com/he/file/zaatariencouv1jpg-0
[14] https://tohumagazine.com/sites/default/files/zaatari_en_couv1.jpg

[15] http://www.leslaboratoires.org/artiste/akram-zaatari
[16] http://fliphtml5.com/fctv/ddrw/basic
[17] http://www.fai.org.lb/home.aspx
[18] http://tohumagazine.server288.com/he/file/lebanon-pavillion226-2jpg
[19] https://tohumagazine.com/sites/default/files/LEBANON%20PAVILLION226%202.jpg
[20] http://tohumagazine.server288.com/he/file/lebanon-pavillion239-2jpg
[21] https://tohumagazine.com/sites/default/files/LEBANON%20PAVILLION239%202.jpg
[22] http://tohumagazine.com/he/article/%D7%A9%D7%AA%D7%99-%D7%A0%D7%A7%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%91%D7%98-%D7%97%D7%9C%D7%A7-%D7%91-%D7%99%D7%97%D7%A1%D7%99-%D7%97%D7%9C%D7%99%D7%A4%D7%99%D7%9F-%D7%93%D7%99%D7%90%D7%9C%D7%95%D7%92%D7%99%D7%99%D7%9D
[23] http://tohumagazine.com/he/article/%D7%A9%D7%AA%D7%99-%D7%A0%D7%A7%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%91%D7%98-%D7%97%D7%9C%D7%A7-%D7%92-%D7%A6%D7%95%D7%A8%D7%95%D7%AA-%D7%A9%D7%9C-%D7%A1%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%91
[24] https://bdsmovement.net/cultural-boycott
[25] http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1164229